

Dagens kollekt går till...

EN SMÅSKRIFT OM
KOLLEKTENS MENING
AV BIÖRN FJÄRSTEDT

Dagens kollekt går till...

BILD OMSLAG: Kollethåv, Uppsala domkyrka
BILD S 12: Helga Trefaldighetskyrkan, Uppsala
BILD S 38: Grevie, Lunds stift
FOTO: Jim Elfström/IKON
PRODUKTION: Intellecta, Uppsala
TRYCK: Intellecta Tryckindustri, Solna 2005
ISBN: 91-974442-6-X

MILJÖMÄRKAT Trycksak 341077

Dagens kollekt går till...

EN SMÅSKRIFT OM KOLLEKTENS MENING
AV BIÖRN FJÄRSTEDT

Förord

Kollekten i gudstjänsten väcker frågor. Varför skall deltagarna i gudstjänsten över huvud taget börja plocka med pengar under gudstjänsten? Och hur gör vi i församlingen när vi själva skall bestämma ändamålet med kollekten? Hur kan församlingen arbeta med kollektens mening och ändamål?

Som en följd av utredningar kring kollekten under 1990-talet instämde Svenska kyrkans centralstyrelse 1999 i ett förslag om att en småskrift om kollektens mening borde produceras. Småskriftens syfte skulle vara att öka medvetenheten om kollektens innebörd i gudstjänstlivet och bidra till en kvalitetshöjning i arbetet med församlingskollekt. Målgruppen definierades som präster, kyrkoråd, kyrkvårdar och andra gudstjänstansvariga.

Tre tyngdpunkter skulle finnas i materialet. Det skulle behandla något om kollektens teologiska innebörd, något om församlingskollekterna och hur man i församlingen kan gå tillväga för att fatta beslut om dessa, samt en mer praktiskt inriktad del om hur man i församlingen kan formulera kriterier för val av församlingskollekt. Vid flera kyrkomöten har planerna på att producera denna småskrift aktualiserats. Den synes därför fylla ett behov.

Biskopen i Visby emeritus, Biörn Fjärstedt, har tagit på sig uppdraget att utarbeta denna skrift. Synpunkter har under arbetets

gång lämnats av en referensgrupp som läst och samtalat om innehållet. Den färdiga småskriften om kollektens mening överlämnas härmed till Svenska kyrkans församlingar och rekommenderas till studium och användning i arbetet med församlingskollekt.

Behövs ytterligare exemplar av denna text kan den hämtas från svenskakyrkan.se/kyrkokansliet eller beställas från Svenska kyrkans Informationsservice, telefon: 018-16 96 00, e-post: info@svenskakyrkan.se

Från ett störande inslag till festlig offergång

Om traditionen att bära fram gåvor i kyrkans gudstjänster

STRAX ÖSTER OM staden på ön i Östersjöns mitt ligger Hejdeby skönt medeltida kyrkoklenod. Som oftast på gotländskt vis kommer besökaren in genom en port på långhusets södra sida. Väl därinne möter kyrkorummets målningar i all sin rikedom. Blicken fångas av en mångfald motiv och gestalter. Deras syfte var och är att göra Bibelns långa berättelse levande även för folket här uppe i ett avlägset Nord och att knyta samman då med nu. Precis till vänster inom dörren tronar kung Salomo i all sin härlighet. Det är det första ögat ser, om det söker sig upp efter väggen mot väst. Det var han som fick uppföra templet i Jerusalem, det som redan hans far kung David drömde om. Kung David lät samla in gåvor för bygget fast han visste att sonen först senare skulle få förverkliga det efterlängtade gudshuset. Från första början hör tempel, kyrkorum och offergåvor nära samman.

1 Kung 6

2 Sam 7

1 Krön 29

I en utlagd kyrkobroschyr står det kanske bara att bilden på kyrkväggen föreställer kung Salomo och templet som skymtar

där bakom. Som om det mest var en tillfällighet, eller kyrkomålarens nyck, som gjorde att just den bilden kom dit. Men meningen var att ge de troende en första ledtråd till att tyda sina liv i de bibliska berättelsernas ljus. Sockenkyrkan var och är ett trons rum i bygden. Guds folk i det äldsta förbundets tid knöts ihop med den bygd och det folk som just kristnats i tidig medeltid och knyts ihop nu med oss, som vill räknas till Guds folk i vår tid.

Meningen med livet är att överlämna sig själv åt Gud

Om ögat fortsätter inåt rummet finns det mer att se. Där avbildas de tolv apostlarna, som lämnat allt för att följa Mästaren. Den helige Martin av Tour är just i färd med att ge sin mantel åt en tiggare längs vägen. I tiggaren står Kristus fördold. Framme i koret har gudsmodern Maria sin plats. Hon överlämnade hela sitt liv åt Gud och svarade ängeln: »Jag är Herrens tjänarinna. Må det ske med mig som du har sagt«. De troende får rådet att efter givna förebilder frambära sig själva åt Gud. Tron handlar om det, att frambära och överlämna sig själv åt Gud, att återgälda något av livet till den som gav det.

Luk 1:38

I berättelserna från tempelbyggets tid – eller om det som i Hejdeby och andra kyrkorum finns återgivet på bild – formades tankemönster, som vi fortfarande följer i kyrkans lära och liv. I avgörande ögonblick längs det utvalda folkets väg genom tiden och rummet har Guds mening med människans liv på jorden

röjts. Så var det också när gåvorna för templets uppförande samlades in. Kung David utmanade det församlade folket och sa: »Vem är villig att denna dag lämna en frikostig gåva till Herren?« »Då kom de villigt med gåvor«, kommenterar krönikören. Gensvaret blev stort.

1 Krön 29:5 f

Inför hela församlingen vände sig kungen i tackbön till Gud. Den bönen har präglat den kristna föreställningen om såväl kyrkohusets betydelse som gudstjänstens mening. Samma är det med sonen Salomos bön senare vid templets invigning. Det är den vi alltjämt använder vid kyrkors invigning. Många tankar kring gudstjänsten kommer från skildringen av tempelbygget och dess festliga invigning. Det är för övrigt i kung Davids bön, som den tillagda slutbekännelsen i »Fader vår« har sin bakgrund: »Ty riket är ditt och makten och härligheten« eller »Ditt är riket, din är makten och äran«. Allt på jorden och i himlen tillhör Gud. Människan har det till låns med uppgift att vårda, förvalta och lämna tillbaka.

2 Krön 6:12-42

1 Krön 29:11-13

Varje gång vi ber Herrens bön med dess bekännelse i slutraderna ställer vi in oss bland de trogna i alla tider och står tillsammans med alla de andra församlingarna i det egna stiftet, med de övriga stiftet i Svenska kyrkan och med hela den allmänneliga kyrkan jorden över. Det är samma bekännelse: allt tillhör Gud och vi har det till låns.

Bibeln återberättar ögonblick som röjer våra gåvors betydelse

I en skrift om det som samlas in och bärs fram i gudstjänsten drar orden i kungens bön för de framburna gåvorna uppmärksamheten till sig. I ett gudagivet, inspirerat ögonblick – eller kanske var bönen vid detta viktiga tillfälle noga förberedd i förväg av kungens rådgivare – finns fångad själva meningen med såväl människans gudstillvändhet som de gåvor hon har att lämna tillbaka till Skaparen av allt.

1 Krön 29:13 f

David bad: »Och nu vår Gud, tackar vi dig och lovar ditt härliga namn. Ty vem är väl jag och mitt folk att vi själva skulle kunna ge sådana frikostiga gåvor? Nej, från dig kommer allt, och det vi givit åt dig, har vi fått ur din hand«. Och litet längre fram i bönen: »Herre vår Gud! All denna rikedom, som vi har samlat för att bygga ett hus åt ditt heliga namn, kommer från dig och alltsammans är ditt«.

1 Krön 29:16

Här är saken precis tagen på kornet. Orden i kungens bön har genom tiderna följt inte bara det första förbundets folk, egendomsfolket, utan också kyrkan, det nya förbundet för de många folken i Jesu namn och blod. Vid offertoriet, gåvornas frambärande i nattvardsmässan, använder flera kyrkotraditioner just denna bönetanke: »Herre av ditt ger vi åt dig. Tag emot oss och våra gåvor för Jesu Kristi skull«.

De tusen första åren, ett helt millennium, präglades kristenheten av vad vi nu ser som ortodox kyrkotradition. Där hålls denna tankelinje med början vid insamlingen till tempelbygget

i Jerusalem för grundläggande i gudstjänsten. Om allt som sker där – orden vi använder i böner och tillbedjan, sångens och instrumentens toner och ackord, konsten och symboliken i rummet, ljusen, blommorna och ibland rökelsen, brödet och vinet som bärs fram för måltiden och, förstås, gåvorna som samlas in för kyrkolivet och kristen diakoni – om allt gäller: »Herre av ditt ger vi åt dig.« »Från dig kommer allt.« »Det vi ger åt dig, har vi fått ur din hand.«

Denna tanke från så långt tillbaka i tiden, uttryckt i en bön, har följt såväl judiskt som kristet fromhetsliv ända fram till våra dagar. I den bönen finns egentligen allt som kan sägas om gåvorna, deras plats och mening i gudstjänsten. Ändå är det rimligt att litet närmare begrunda det hela i förhållande till vad som tänkts och varit praxis i vår kyrkotradition under seklernas gång.

Grundtanken och andra tankar kring kollekt i kyrkan

DET VANLIGASTE I VÅR kyrkotradition är att tala om gåvor som lämnas i gudstjänsten som kollekt. Ordet har med insamling att göra och med tiden blev det nästan uteslutande en fråga om pengar. Om ordet offer eller offergåva används ligger tonvikten snarare på själva överlämnandet och frambärandet. Det kommer närmare den bibliska grundtanken och sambandet från äldsta kristen tid med andra gåvor, inte minst brödet och vinet för den heliga måltiden, blir tydligare. Det är också därför gudstjänstordningen anger att »kollekten« kan tas upp under offertoriesalmen. Dess plats under psalmen efter predikan har att göra med tiden då högmässa företrädesvis firades utan nattvard.

Kollekten i gudstjänsten kan tyckas så självklar att det inte finns särskilt mycket att orda om. Om folk i allmänhet tänker på något, när det gäller gudstjänst i kyrkan, är det säkert att det brukar tas kollekt. Åtminstone har det varit så och är det fortfarande bland de kyrkvana. Det gäller att ha något med sig att lägga i kollekten. Ändå finns det flera frågor kring kollekten, som säkert aldrig blivit riktigt klarlagda i vår kyrkotradition.

Och inför framtiden har en fri och ekonomiskt självständig kyrka all anledning att tänka igenom de frivilliga gåvornas betydelse för kyrkolivet och därmed deras plats i gudstjänsten.

När pengar och håvgång kändes störande i gudstjänsten

Det finns förstås ett stycke historia som har sina poänger i sammanhanget. Det märkliga inträffade vid riksdagen 1815 att prästeståndet drev och fick igenom att kollekt inte längre skulle tas upp med håvgång. I stället skulle det finnas en skål att lägga i nere vid kyrkdörren. Vilket intresse kan prästerna, i alla fall de ledande som då var med, ha haft av att kollekt med håvgång skulle upphöra? Nyfikenheten väcks. Förslaget tycks ha kommit från kretsar på västkusten. Det ansågs, i varje fall angavs det så, att kollektens upptagande under gudstjänsten störde andakten.

Var det mer än så? Till synes prosaiska skäl kan i religiösa sammanhang dölja något mera grundläggande. Yrkandet lades fram vid tiden strax efter att 1811 års handbok för gudstjänstens ordning tagits i bruk. Just den har biskopen, teologen och gudstjänstförnyaren Gustaf Aulén kallat för lågvattenmärket i svensk gudstjänsttradition. Hur än tankarna gick om meningen med gudstjänstens ordning var det tydligen så att kollekten inte riktigt ansågs höra dit. Den störde andakten och andakt var vad det hela gick ut på, att stämmas till andakt, att tänka på de eviga tingen.

Det blev en förändligad religiositet utan förankring i jordiska ting. Det var vid en tid, då nattvardens måltid med bröd och vin

hade satts på undantag och dopets vatten ibland inte var mycket mer än väta på prästens hand. Endast de tre skovlarna mull över kistan vid jordfästningen, som det ännu hette, påminde tydligt om trons knytning till det skapelsegivna. Älsklingsuttryck i den liturgiska debatten under 1790-talet, då den nya handboken förbereddes, var »simplicitet« och »enfald«. Senare forskare har använt såväl ordet »förfall« som »reduktionism« och »avmagringsprocess« om den tiden. Den skulle också kunna betecknas som skygg för det påtagligt livsnära. Om ett lågvattenmärke nåddes för liturgin, var det tydligen samma sak för offergåvorna vad gällde deras plats och mening i liturgin.

När trenden vände följde givandet i gudstjänsten först inte med

Om gudstjänstordningarna 1811 nådde ett lågvattenmärke – det var ju rationalismens och upplysningstidens högvattentid – blev 1900-talets förnyelse av gudstjänsten en tid av återvändo till källorna och friskare flöden igen. Frågan är om det också gällt offergåvornas plats i sammanhanget? I nuvarande handbok är allt som står om kollekten en rad under rubriken Psalm efter predikan: »Kollekten kan samlas in och bäras fram till altaret här eller under offertoriepsalmen.« Och där, i kommentar till offertoriepsalmen, ännu kortare: »Kollekten kan samlas in och bäras fram till altaret.« Ungefär samma stod i 1942 års ordning och inte är det romersk katolska stiftets mässbok bättre.

Ändå är kollektupptagningen en av de få konkreta och synliga handlingarna i gudstjänsten om söndagarna, särskilt så när mässan, evkaristin, inte firas. Längre, i hundra år och mer, var vad som kallades högmässa utan nattvard det dominerande mönstret i Svenska kyrkan. Då blev kollektens upptagande enda tillfället, då andra än prästen och kantorn gjorde något som syntes och märktes i gudstjänsten. Det blev ett skifte i det liturgiska rörelsemönstret, när kyrkvårdarna steg upp och gick ut i sakristian för att hämta håvarna, gå runt i bänkarna och sedan fram till altarringen med gåvorna. Eller direkt ut i sakristian, som inte var ovanligt, i värsta fall för att räkna kollekten under gudstjänstens slutdel. Också de församlade utförde en påtaglig handling utöver att ömsom stå upp och sitta ned, när de tog fram och lade sin gåva. Inte mycket, men ändå något. Lekpersoner som läser texter och kanske leder förbön, deltar i processioner och tänder böneljus är ett senare inslag i svenskt reformatiskt gudstjänstliv.

Ändamålet för kollekterna under året fastställdes länge av Kunglig Majestät. Ett kungligt brev från 1693 förbjuder andra kollektor än de fastställda. Numera är det kyrkomötet som beslutar och allt är noga reglerat i rikskollekter, stiftskollekter och församlingskollektor. Det är nästan enbart kyrkans frivilligarbete, som det kallas, som får del av insamlade medel. Mot bakgrunden av ett väl utarbetat regelverk kan det tyckas att meningen med att ta upp kollekt eller offergåvor skulle finnas ganska utförligt beskriven i olika handböcker och kyrkliga dokument. Men så är det inte.

För deltagarna i en nutida gudstjänst måste kollekten rimligtvis ändå upplevas som ett viktigt inslag i handlingens flöde. Den pålyses. Ett cirkulär om ändamålet med dagens kollekt läses upp och prästen rekommenderar med flera eller färre ord. Kyrkvårdar träder i funktion, gåvorna samlas in och bärs högtidligt fram till altarringen. Eventuellt läggs medlen i en korg, som lyfts upp över altaret och välsignas. Ofta anmäls söndagen efter hur stor kollekten blev och ett tack till församlingen framförs. Alltså har det hänt något sedan 1815, då kollekten ansågs störa andakten. Den har fått en tydlig plats i gudstjänsten igen, men sambandet med gudstjänsten i övrigt görs ändå inte klart. Ibland förmedlas fortfarande känslan av ett »störande inslag«, något som inte riktigt hör till, när prästen visserligen nämner ändamålet men inte presenterar det ordentligt och ibland, som det låter, oengagerat.

Det är intressant, att det var på västkusthåll, varifrån initiativet till skål vid dörren en gång tydligen kom, som offergång vid kollekt till missionen småningom blev populär. När missionsintresset väl förankrats i den gammalkyrkliga fromhetstraditionen, och det var inte så till en början, upplevdes ordet offer för ett moment i gudstjänsten inte längre som ett problem. Tanken på offer hade annars mötts av starkt motstånd i luthersk-pietistisk tradition. Där hade det tidigt skurit sig med de påvetrogna.

Knappar i kollekten och andra tecken på folklig tvekan att ge

En hel del folkliga skämt har frodats kring kollekten i kyrkan. Knappar i håven i stället för mynt berättas det gärna om från förr. I vissa fall har kollektändamålet varit kontroversiellt och prästen har avstått från goda ord för saken. På sina håll kunde församlingen på prästens få men väl valda ord vid påannonseringen avgöra precis hur angeläget kollektändamålet skulle anses. Ibland har församlingsbor hållit undan handen från håven inför ett misstrott ändamål. Alla var heller inte benägna att överhuvudtaget ge bort sina surt förvärvade slantar. På skånska landsbygden kunde det i en församling ända in på 1960-talet hända att bönderna lade en tioöring, ibland en tjugofemöring, i kollekten. Det blev inte mycket av det. För att inte skämma ut församlingen hade kyrkorådet beslutat att ur församlingens kassa skjuta till så att det varje söndag blev minst fem kronor att redovisa in till Högvördiga domkapitlet i Lund.

Vid en utflykt för de gamla i Visby till ett sommarhem i församlingens ägo skulle det först bli andakt och sedan kaffe med dopp i det fria. Gubben Karlsson, inflyttad fastlänning i unga år, var dagen till ära klädd i bonjour och plommonstop. Men han höll sig i utkanten och gick för sig själv bland träden en bit bort. Till sist, när kaffet var på gång, gick någon och frågade om han inte skulle komma in i sällskapet. Då viskade Karlsson försiktigt: »Ha' di tajiit opp kollekta än?» Det kan gälla att passa sig för ovälkomna utgifter.

Djupare än så ligger emellertid grundmönstren för ekonomin. Ända sedan tidig medeltid, då kyrkolivet på våra breddgrader ordnades upp och fick sina regelverk, har medlen för kyrkan, församlingstjänarna och omsorgen om barn, änkor och fattiga tagits in genom tionde. Traditionen med tionde är urgammal och bygger av allt att döma på beprövad erfarenhet under långa tider och i olika kultursammanhang. Det handlar om att lägga

3 Mos 27:30–32

4 Mos 18:25–32

en stabil grund för den gemensamma ekonomin. Tiondet spelar en viktig roll i Gamla Testamentets regelverk för folkgemenskapens behov. Det ges föreskrifter om vilka produkter som det skall avläggas tionde för och när det skall ske. I jordbrukssammanhang var sädestiondet det grundläggande.

I den äldsta kyrkan fanns en viss tvekan inför ordningen med tionde. Bland kyrkofäderna var en del för och en del emot. De som var emot menade att traditionen med tionde inte tas upp i de nytestamentliga skrifterna och att den inte är tillräckligt radikal, när det gäller generositet i givandet.

När kyrkan så småningom ändå tog över traditionen med tionde tycks generellt en tredjedel av det inlämnade tiondet ha tillfallit prästbordet, vilket betydde att det var avsett för prästens utgifter för sig själv och tjänsten. Två tredjedelar fördelades sedan i sin tur mellan biskopsbordet och kassan för de fattiga, änkorna och de faderlösa. Vid Reformationen fick prästtiondet behållas lokalt men de två tredjedelarna drogs in till Kronan. Det var en början på det som sedan kom att kallas sekularisering, att det sekulära, samhällliga, åtskiljdes från det religiösa.

Tiondet var således en modell för att ge kyrkan en god grund i ekonomin. Men det var mer än så. Det var omkring år 1000 som den västliga kyrkan centralt från Rom började ivra för tiondets införande. I Skandinavien skedde det mellan ungefär 1050 och 1150. Det ledde till ett märkbart ekonomiskt uppsving i och med att kapital samlades och blev tillgängligt dels lokalt i pastoratet dels vid biskopssätena. Ett intressant exempel är Färöarna, där biskopssätet med kristendomens införande blev en handelsplats av betydelse. Gåvorna i form av tionde skulle ju omsättas i fast kapital på ett eller annat sätt och det ledde till affärer. När sedan efter reformatorisk idé större delen av tiondet drogs in till Kronan, dvs. till Köpenhamn, fattiggjordes Färöarna. Tanken var förstås att statsmakten skulle fördela och sända tillbaka efter behov, men så generöst fungerar den sortens återflöde aldrig i praktiken.

Småningom ändrades formerna för tiondet. Till sist förvandlades det till allmän skatt med kompensation från staten till en kyrkofond nationellt och en särskild kyrkoskatt i församlingarna. Numera betalar kyrkans medlemmar en kyrkoavgift. Tilläggas kan att tidpunkterna och formerna för tiondet på sin tid var bestämda, men att det vanligen inte ingavs som en del av själva gudstjänsten. Vare sig kyrkoekonomin byggde på tiondet eller en kyrkoskatt låg tyngdpunkten där och som en följd blev gudstjänstkollekten allteftersom mindre viktig. Ett viktigt inslag, som funnits med från första början, det diakonala ansvaret, blev därmed försvagat.

Festligare former för frivilliga gåvor

SKILLNADEN BLIR PÅTAGLIG i kyrkor, som visserligen genom svensk mission ärvt svenskkyrkliga seder och bruk, men som inte har samma officiellt fastställda former för kyrkans finansiering. I den sydindiska evangelisk-lutherska Tamulkyrkan är gåvoupptagningen en av höjdpunkterna i söndagens gudstjänst. En pampig psalm med tillräckligt många versar sjungs. Det är mest penninggåvor, som samlas in, men också gåvor »in natura«. Det kan vara ljus för gudstjänsterna, på landsbygden ofta grönsaker, olja för matlagning, några ägg eller rent av en höna. Hönan är i så fall bunden med ett snöre runt fötterna och kan kackla rätt högljutt under gudstjänstens gång, irriterad som hon naturligt nog är. En västerlänning tycker ofta att det är högst störande, men det ger onekligen ett inslag av levande liv i liturgin. Gåvor »in natura« auktioneras bort efter gudstjänstens slut under uppsluppen stämning bland de församlade. Det blir en bra övergång till liturgin efter liturgin, som det kallas, livet i vardagen.

Före sista versen på psalmen till upptagningen bärs gåvorna fram till altaret. Prästen tar emot på stor bricka, lyfter vänd mot

altaret upp den och ber en ordentlig bön om välsignelse över det som samlats in. Kyrkvärdarna får det tillbaka och bär in i sakristian medan församlingen sjunger den avslutande versen. Gåvornas upptagande har oftast sin plats efter evangelieläsningen och före predikan. Skälet är att många, som inte skall delta i nattvardsmässan, går ut och hem när psalmen efter predikan börjar.

För att alla skall få tillfälle att ge sitt bidrag, eller inte komma undan, hur det nu uppfattas, samlas gåvorna in medan alla är kvar. Här gäller det ju grunden för kyrkans ekonomi. Att vara med från början till slutet i en gudstjänst är inte österländsk praxis, knappast heller afrikansk för den delen. Tyngdpunkten, den del då flest är närvarande, är alltså från textläsningarna till kollektpsalmen med frambärandet och därefter predikan. På det sättet blir offergåvorna allt annat än en sidesak i liturgin. Till kommunionen i nattvardsdelen ställs det fram små bord, där de som tagit emot det heliga lägger ett tackoffer, en nattvardskollekt, när de går tillbaka från altaret.

Som vi ber och gör i gudstjänsten, så formas vår tro

En gammal regel eller sentens i kyrkan lyder »lex orandi, lex credendi«, det vill säga att församlingen tror som den ber. Som församlingen, och den enskilde, ber, därefter formas tron. Det finns ett samband mellan hur gudstjänsten firas och tron. Till det kan läggas att så som praxis är, så är det med troslivet. Praxis

säger mycket om hur församlingen ser på givandet i den kristna gemenskapen.

På många håll i vad vi kallar systerkyrkor i Afrika kan det bli fråga om flera gåvotillfällen i samma gudstjänst. Först ett för behoven i församlingens liv i allmänhet. Sedan ett för något särskilt ändamål, för ungdomsgruppen exempelvis eller ett hus till som behöver uppföras, kanske ett instrument som behöver skaffas. Till det kan komma att en enskild församlingsbo råkat i nöd, en kvinna som just blivit änka och står med försörjningsbördan för flera barn eller någon måste skickas till sjukhus och betala resa och uppehälle. Ofta är det fritt fram för vem som vill att stå upp och tala för saken. Sångers tas upp förstås för att ge insamlandet en prägel av fest och glädje

I »The Church of Lord Alladurah«, en av de oberoende kyrkorna med afrikansk kulturtradition, dansas offergåvorna fram. Med gåvan i ena handen och en näsduk eller en scarf i den andra rör sig deltagarna rytmiskt fram i cirklar, vändningar och piruetter till trummor och andra lokala musikinstrument. Den afrikanska seden att sjunga i stämmor gör att stämningen förtätas. När alla burit fram sitt, formar sig församlingen blixtnabbt till en fyrkant, en slags kohort, och så anges böneämnet kring offret. Tätt, tätt tillsammans med en intensitet som känns på långt håll koncentrerar sig de bedjande i ett dovt mummel och bjuder upp all sin andliga kraft för saken. Lika snabbt som bönegemenskapen formats löses den upp, när ett amen är sagt. Sedan kan det bli dags igen för bön och församlingen återintar sin förtätade skepnad.

Ju mer fristående en given kyrkogemenskap är från officiella former för skatteuttag och inbetalning av avgifter, från statliga bidrag och liknande arrangemang, desto viktigare blir kyrkomedlemmarnas gåvor. Det i sin tur påverkar formerna för gåvornas insamling, inte minst hur givandet görs synligt i gudstjänsten. Folkliga och festliga former spelar uppenbarligen en stor roll. Oftast är det sed att ge en gåva också vid dop, konfirmation, vigsel, kyrktågning och, som nämnts, vid nattvardsgång. Den som fyller år eller har annat att fira kan be om särskild förbön i gudstjänsten och då lämna ett tackoffer.

Musikerna i Svenska kyrkan förefaller dock ha fått lära sig att inleda kollektpsalmen med mycket stillsam orgelmusik. Församlingen får oftast börja sjunga först när upptagandet är färdigt. Intrycket blir lätt, i varje fall i jämförelse med många andra kyrkotraditioner, att det hela är ett sorgesamt och mycket allvarstygnt moment i gudstjänstens firande. Om det låter som under samlingen till en begravning, ges en känsla av att det är med vemod vi måste lämna vår gåvosedel. Kanske finns något kvar av 1815 års tanke på kollekten som ett störande inslag i andakten. Om offergång, exempelvis till missionen, är pålyst, skär sig motiven nästan smärtsamt, när upprymd givarglädje skall förenas med dämpande orgelmusik.

Ögon som kommer utifrån ser det vi inte ser

Ofta är det med hjälp av ögon utifrån som problemen i den egna kyrkotraditionen blir tydliga. Den kände japanske teologen Kosuke Koyama deltog vid tillfälle i högmässan i Rättviks kyrka. Det var i samband med ett seminarium om mission. Han var känd för en bok han skrev som missionär i Thailand om »Vattenbuffel-teologi«. I vattenbufflarnas land får det inte gå för fort. Allt har sin tid och teologin i kyrkan måste försöka återspegla denna den lokala kulturens värdering. På flyget sista biten upp till Stockholm hade han läst en artikel i SAS-tidningen om älgar. Den hade flera fascinerande bilder i färg av mäktigt tunga älgar som i morgondiset hävde sig upp över vägen alldeles framför någon bil eller rörde sig på rad längs en vägren.

Under högmässan i Rättviks kyrka spärrade han häpet upp ögonen inför det han då fick se. Dörrarna på båda sidorna om altaret öppnades, kyrkvårdarna i daladräkter trädde in, prästerna därefter medan församlingen massivt reste sig för första psalmen. Samma samfällda rörelser vid bibelläsningarna, stå upp, sitta ned, tungt i rörelserna som på bilderna i flygtidningen. Och så kollekten! Kyrkvårdarna från var sida i kyrkvårdsbänkarna reste sig, steg in genom dörrarna till sakristian, kom tillbaka ut i ett välformat mönster med håvar i hand och tog bänk för bänk i värdigt mak. Orgeln spelade stillsamt som i gryningsljuset över en skogsväg. Till sist samlade sig kyrkvårdarna på led, gick mittgången upp, nedlade håvarna på altarringen, bugade och neg unisont samt intog sina platser på nytt. Församlingen

hade suttit så gott som orörlig, bara tyst lämnat sina sedlar i håvorna. »Moose theology«, älg-teologi, viskade Koyama. »Det är som när skogens konung glider upp över vägen, tungt, oberörd trots faran, stilrent och värdigt, allvarligt.«

Det var först med 1986 års kyrkohandbok som uttrycken offertorium och offertoriepsalm återinfördes. I och med att kollekten föreslås kunna upptas under offertoriepsalmen återfår den sitt ursprungliga sammanhang. Den hör till församlingens offertorium: »Herre av ditt ger vi åt dig. Tag emot oss och våra gåvor för Jesu Kristi skull.« Den är en del av evkaristin, tackfesten. Att den ändå i vår kyrkotradition inte riktigt hittat hem beror säkert på den reformatoriska kritiken mot tanken på ett offer i mässan. Människan kan inte offra, ge, något åt Gud. Endast Kristus kunde och för vår del gäller bara rättfärdiggörelse genom tron allena.

Det traditionellt tunga allvaret i den svenska gudstjänstens utformning bidrar säkert till gåvogivandets undanskymda plats och funktion. Allt som syntes stödja tanken på ett offer från människans sida i gudstjänsten liksom i livet i övrigt blev miss-tänkt i luthersk teologisk tradition. Det gjorde att offertoriet på de flesta håll i de reformatoriska kyrkorna föll bort. Den svenska reformationen behöll dock offertoriet på sin plats och i Laurentius Petris kyrkoordning från 1571 föreskrevs att församlingens gåvor skulle frambäras då.

Offergåvor i Bibeln och tidig kristen tradition

OM DET SKALL KÄNNAS riktigt rätt i Svenska kyrkan, brukar det behövas en beskrivning av hur det var i tidig kristen tid. Den återspeglas i de bibliska skrifterna, framför allt de nytestamentliga, och i de äldsta vittnesbörderna från kristenhetens första och andra århundrade. Det var också ansatsen i den svenska reformationen under 1500-talet. Den rena evangeliska läran fanns i den Helga Skrift och hos de tidiga kyrkofäderna.

De som först kallade sig kristna hade ingen tanke på att företräda en ny religion eller ens en ny gren inom den givna. Men, något nytt, dramatiskt nytt, var det. Annars hade så starka andliga krafter inte plötsligt och oväntat kunnat bryta fram. Budskapet, evangeliet, grep omkring sig med hast. De övertygade döptes i vatten och ande. Söndagen började firas med gemensam evkaristi, måltiden med brutet bröd och välsignat vin. Fyra kraftfulla evangelier kom till liksom en apostolisk brevsamling, vilka för alltid påverkat utvecklingen världen över.

Det nya, det som skapade genombrottet, var insikten att Jesus från Nasaret, Marias son, var det Ord som fanns från begynnelse-

sen och som blivit kött och blod, en kropp och ett ansikte, som röjer vem Gud är. Därmed hade en ny tid brutit in, det kommande gudsrikets tid, »den tillkommande världens liv« som i den nicenska trosbekännelsens slutrad.

Det nya var Kristus, men de Heliga skrifterna, templets gudstjänstliv och synagogans var lika viktiga för dem som kommit till tro som de varit innan. Jesus deltog med sina lärjungar i templets fester och i synagogans sabbatsfirande. Så gjorde de första kristna, för så vitt de inte stöttes ut för sin bekännelse till Jesus som Guds Messias och Kristus.

Från äldsta tid hör offergåvor och gudstillbedjan nära samman

Luk 2:22-24

I templet frambars offergåvor. Josef och Maria kom med två turturduvor, när Jesus skulle framföras för första gången, ett tack för det nyskänkta livet. Ute på förgården fanns offerkistor, som Jesus drog lärjungarnas uppmärksamhet till, när en änka lade sin sista skärv. I de berömda Jesus-orden om att ge kejsaren vad kejsaren tillhör och Gud vad Gud tillhör ligger underförstått den självklara plikten att ge gåvor till templet. I synagogan på sabbaten förekom det gåvoöverlämning, korban, efter predikan och samma ordning följdes av allt att döma självklart av de kristna.

Mark 12:41-44

Mark 12:14-17

Mark 7:11

1 Kor 16:1 f

S:t Paulus uppmanar i Första Korintierbrevet församlingen att regelbundet lägga undan penninggåvor på dagen efter sabbaten,

den åttonde alltså, den som blev de kristnas söndag. Aposteln ordnade med en större insamling till de fattiga i Jerusalem, och för att insamlandet inte skulle börja först när han kommit för att hämta, gav han besked att det skulle läggas undan söndag för söndag.

Om kollekten i gudstjänsten sägs inte mycket i de nytestamentliga skrifterna mer än att det allmänt och kraftfullt uppmanas till offervillighet. Eftersom gudstjänsten med sin tillbedjan, sina böner och läsningar inte var nyheter för de kristna var heller inte givandet som hörde till något nytt. S:t Lukas gav i skriften vi kallar Apostlagärningarna en sammanfattning av det karakteristiska för de allra första kristna: »de deltog troget i apostlarnas undervisning och den inbördes hjälpen, i brödsbrytandet och bönerna«. S:t Lukas var inte med under den första tiden i Jerusalem utan anslöt väl först efter mötet med aposteln Paulus. Men han kom att samla in traditionerna från åren då allt låg i sin linda, berättelser, sammanfattningar, ögonblicksbilder.

Det S:t Lukas anger som karakteristiskt för de kristna skall alltså ses mot bakgrund av mönstret som tagits över från synagogan och delvis templets gudstjänster. Det som beskrivs är stommen i det kristna gudstjänstfirandet. Läsningar ur Lagen och profeterna förekom förstås men därtill »apostlarnas undervisning«. Det var i den de heliga skrifterna öppnade sig så som de två på vägen till Emmaus hört utläggningen »med början hos Mose och alla profeterna« och som de elva senare tagit del av under tiden fram till himmelfärden.

2 Kor 8:1–5

Apg 2:42

Luk 24:27

Vidare höll de fast vid »koinonian«, den täta gemenskapen, som hade sin grund i apostlakretsen och vidgats genom dem som låtit sig döpas. Till den »gemenskapen« hörde den inbördes solidariteten, där insamlade medel, kollekten, var ett synligt tecken. I senaste svenska översättningen används »den inbördes hjälpen« för »koinonia«. Det är ett försök att hålla samman flera aspekter i det grekiska ordet. Därefter nämns självklart brödsbrytelsen, evkaristin, det kristna gudstjänsttecknet före alla andra, samt för det fjärde bönerna. Bönerna kan syfta både på tidebönslivet efter templets rytm och på bönerna i anslutning till brödsbrytelsen, särskilt lovsången med psaltarsalmerna 113–118.

Gåvor i gudstjänsten är tecken på samhörighet med andra kristna

Det framgår alltså att mellan apostlarnas undervisning, som var skriftutläggning, och brödsbrytelsen hade två synliga tecken på gemenskapen vikt sin plats. Det ena var alltså överlämnande av gåvor, det andra fridshälsningen. Och där har de behållit sin plats genom tiderna i flertalet kristna gudstjänstraditioner, särskilt offergåvorna, som från första början inneslöt i sig både inbördes solidaritet lokalt och diakonalt ansvar för de beträngda i församlingens omgivning. Solidariteten gällde också kristna på andra håll, särskilt moderförsamlingen i Jerusalem. Samma spännvidd finns också nu, när vi växlar mellan gåvor till ändamål inom församlingen, till stiftets gemensamma uppgifter, till rikskyrkligt

Rom 15:25–27

arbete och vidare genom Svenska kyrkan i utlandet, Svenska kyrkans mission och Lutherhjälpen ut till gemenskapen i den världsvida kyrkan. Det är konkret solidaritet men också andliga band som knyts till medkristna på många håll.

Alldeles i början provade församlingen i Jerusalem full egendoms-gemenskap. »Ingen betraktade något av det han ägde för sitt; de hade allt gemensamt«, som det berättas. Det var stort tänkt, men slog inte vidare väl ut. Frestelsen att inte vara helt uppriktig blev för stor och i fortsättningen förbigicks saken med tystnad. Däremot var delaktighet och utjämning viktigt, som S:t Paulus skrev om främst i Korintierbrevet. »Kom ihåg: den som sår snålt, får en snål skörd, och den som sår rikligt får en riklig skörd. Var och en skall ge som han har beslutat i sitt eget hjärta, inte med olust eller av tvång, ty Gud älskar en glad givare.« Många har hört de orden citeras i vädjan för dagens kollekt. S:t Paulus uppmaning ligger väl i linje med Ordspråksbokens »En givmild människa får rikligt igen, den som mättar andra blir själv mättad«.

I den andra delen av brevet till Rom, efter de teologiska utläggningarna i den första, börjar de praktiska förmaningarna. Där tar S:t Paulus upp en grundläggande utmaning: »Därför ber jag er, bröder, vid Guds barmhärtighet att frambära er själva som ett levande och heligt offer som behagar Gud.« Gåvor i gudstjänsten eller till stora insamlingar är tecken på det som gäller för den som mött Gud i Kristus: hela livet och allt det ger frambärs som ett heligt offer till Gud. Det finns några viktiga

Apg 2:44 f

Apg 4:32-37

Apg 5:1-4

2 Kor 9:6 f

Ords 11:24

Rom 12:1

Matt 10:8

Luk 6:38

Jesus-ord att bygga på: »Ge som gåva vad ni fått som gåva« och »Ge så skall ni få. Ett gott mått, packat, skakat och rågat skall ni få i er mantel«.

Did 14

Did 13:5-7

Did 14:2

Did 14:3

Mal 1:11

Det tog sin tid innan den kristna rörelsen kom med i offentligt kända dokument. De nytestamentliga skrifterna blev förstas förvånansvärt tidigt till, flera av dem mellan år 50 och 70, några kanske rent av redan på 40-talet. Tidsangivelserna i det sammanhanget är alltid en tvistefråga. Till den äldsta traditionen bland de kristna hör »De tolv Apostlarnas lära«. Där återges vad som hölls för äkta apostolisk tradition, bland annat sättet att fira gudstjänst på Herrens dag med evkaristi. Det framgår tydligt att gåvor till församlingens gemensamma behov var viktigt. I samband med evkaristin anspelas på Jesus-ordet om att försonas med sin broder innan offergåvan lämnas fram. Det underströks med det citat från profeten Malaki, som tiderna igenom spelat en stor roll för de kristnas syn på offergåvorna i gudstjänsten. Herren säger: »Alltid och överallt skall de bära fram ett rent offer till mig.«

Gudstjänstordningar är tecken på givandets vikt

IKYRKOFADERN JUSTINUS skrifter från mitten av det första århundradet finns den första bevarade beskrivningen av hur söndagens mässa gick till. Liksom i synagogans liturgi kom kollekten till de fattiga efter predikan. Redan på 200-talet odlades tanken på folkets delaktighet genom en offertorieprocession. En tidig gudstjänstordning är Hippolytos liturgi från omkring år 216. Där är gåvorna, tillsammans med bröd och vin, som bärs fram ett väsentligt inslag i offertoriet. Biskopen skulle ta emot, lägga det på altaret och välsigna genom att sträcka ut sina händer över det framburna.

I den östliga traditionen blev offertorieprocessionen en övergående sed, men i väst förstärktes den och stod sig under tusen år. De gåvor som bars fram skulle gå till prästernas underhåll och till stöd åt de fattiga. Ofta togs gåvorna emot av diakonerna och ställdes med tiden på ett bord för sig eller bars in i ett särskilt rum, diakonikon.

Själva saken försvann förstås inte i öst, men förberedelserna för liturgin kom att förläggas till ett sidorum och ägde rum före huvudgudstjänstens början. Offertoriet fick alltså sin plats i för-

mässan. På offertoriets ursprungliga plats bars bara brödet och vinet in i det »stora intåget« genom kyrkorummet och fram till altaret. Under tiden sjöng kören det berömda »Cherubikon«. Så sker fortfarande i östlig tradition. I väst hölls däremot tre viktiga moment samman efter sed från allra äldsta tid: de troendes förbön, fridskyssen och gåvornas frambärande till altaret och den presiderande prästen.

Allmänna ekonomiska förhållanden har påverkat behovet av gåvor

Vad som än gav upphov till något olika bruk i öst och väst, tycks flera faktorer samtidigt omkring år tusen ha påverkat ordningarna kring gåvornas upptagande i den västliga kyrkan, den latinska. Offertoriet tonades ner. Dels började osyrat bröd att användas i mässan i stället för syrat, vanligt bröd, som bakats i hemmen och tagits med. Kalken delades bara ut till prästerna. Strängare fasteregler gjorde att det blev färre kommunikanter och seden att »skåda« mässan tog över. Samtidigt tycks kyrkan ha fått allt bättre ekonomi. Gåvor kom in på många sätt, exempelvis vid de kyrkliga handlingarna, vid minnesmässor, genom donationer och testamenten. Det var vid den här tiden som kyrkan började utfärda uppmaningar till de kristna ländernas konungar att införa tiondet som grundplåten för kyrkoekonomin.

Flera kyrkomöten kring och efter millennieskiftet satte sig emot offertorieprocessionerna. Kanske upplevdes de, likt under

1800-talet i Sverige, som störande inslag i gudstjänsten, särskilt om skrymmande saker och kanske rent av levande djur togs med. Missbruk kunde uppenbarligen förekomma och det hela blev möjligen rätt stökigt. Olja, vax och ljus förblev dock tillåtna i offertoriet, som annars koncentrerades till vinet och brödet. Långt från alla levde i penningekonomin. Vid det stora och viktiga reformkonciliet i Trient 1545–63 yrkades inte längre på offergång och det som kallas Pius V:s missale eller gudstjänstordning från 1570 nämner inte längre något om gåvoinsamling. Offertoriet sågs som en prästerlig sak och böneorden till handlingen betonade tanken på en faktisk, och främst prästerlig, offerhandling.

Den romersk katolska kyrkan kan sägas sedan dess ha brottats med frågan om vad offertoriet är. Allteftersom har betoningen kommit att ligga på en folklig föreberedelse inför nattvardsmässan. Bröd, vin, penninggåvor och möjligen andra gåvor bärs fram till altaret av företrädare för kyrkfolket. Bönerna har sitt mönster från den judiska traditionen att välsigna Gud för de gåvor vi fått att bära fram: »Välsignad är du, Herre vår Gud, världsaltets konung, ty i din godhet ger du oss det bröd, som vi frambär inför dig ...« Den bönen, traditionell i judisk fromhet, bör ha förekommit också i salen på övre våningen och vid måltiden i huset i Emmaus by. Den förbinder då och nu.

1900-talets förnyelse stärkte sambandet mellan trons liv och givandet

Tanken är att offertoriet, gärna som en procession, skall uttrycka kyrkogemenskapens uppgift att tjäna både Gud och världen. Hela vårt liv vänds mot Gud med alla dess sorger och bedrövelser, dess förhoppningar och all dess längtan. Allt förenas med Kristi offer en gång för alla, det som aktualiseras i gudstjänstens nu. Det Kristus gjort är till för »de många« för att världen skall leva och detta görs synligt i gåvor som samlas in och delas med de beträngda.

1900-talets förnyelse av gudstjänstens ordning i flera kyrkotraktioner kan sägas finnas sammanfattad i den ekumeniska Lima-liturgin. Kyrkornas Världsråds Faith and Order-kommitté, där förstås de ortodoxa kyrkorna deltar men också den Romersk katolska, arbetade först fram ett gemensamt dokument kallat Dop, nattvard, ämbete. Som en uppföljning kom sedan Lima-liturgin, som den blivit kallad efter platsen där sista beslutet togs. I den sägs som en allmän kommentar, att »evkaristin, som alltid innefattar både ord och sakrament, är en förkunnelse och ett firande av Guds gärningar. Den är den stora tacksägelsen till Fadern för allt som skett i skapelse, frälsning och helgelse, för allt som Gud nu verkar i kyrkan och i världen, trots människors synder, för allt som Gud kommer att göra, när han för gudsriket till sin fulländning. Så är evkaristin den välsignelsehandling – berakah – varigenom kyrkan uttrycker sin tacksamhet över alla Guds gärningar«.

Flera svenska teologer har påpekat att det perspektiv, den riktning i gudstjänsten, som Lima-liturgin anlägger försummas i traditionell luthersk fromhet. I förslaget till ny kyrkohandbok år 2000 ingår en kommentar till kollekten. Det sägs »att bära fram sig själv och sin gåva i kollekten är en organisk del av gudstjänsten och ingår i vårt svar på vad Gud ger i Ord och sakrament. Därför bör kollekten normalt tas upp och bäras fram i varje gudstjänst som en del av gudstjänsten.« Kommentaren ansluter till tanken i den ekumeniskt framarbetade liturgin, men längre än så kommer inte heller detta förslag. Den följs av samma litet torra konstaterande som förr att »kollekten kan tas upp« under psalmen efter predikan eller under offertoriepsalmen.

Gåvor som bärande inslag i gudstjänsten på nytt

DET ÄR TYDLIGT att en mångfald motiv funnits med, när mönstren för kollektens frambärande utformats i olika tider och i skilda delar av kristenheten. Teologi och ekonomi har spelat in liksom folklig uppsluppenhet i spänning mot allvarsam eftertanke. Det har förekommit allmänt liturgiskt förfall för en tid och småningom en återhämtning. Det har funnits önskan om full kontroll över vad som sker i gudstjänsten blandat med tillfällets spontanitet.

Det märks att gåvogivandet hamnat i ett spänningsfält mellan det påtagligt materiella och livsnära i liturgin, det som kan ses, höras och beröras å ena sidan och det världsfrånvänt upphöjda å den andra, det enbart tänkta, andakten. Vidare handlar det om riktningen i gudstjänstens skeende. Från vem och till vem sker det som sker och sägs det som sägs? Är det Gud, som tänks handla och ge besked genom någon utsedd aktör, oftast en präst, och är i så fall församlingen mest mottagare, åhörare, åskådare? Eller är det, som väl anges med ordet gudstjänst, en gemenskap av troende som tjänar Gud i tillbedjan, i lovsång och med tacksägelse, även i form av framburna gåvor? Hemligheten, myste-

riet, är gudstjänsten som en dialog mellan det himmelska och det jordiska, mellan Gud och människa.

Utan att gå för djupt in på frågan tycks det som om riktningen från människan mot Gud vid tiden före Reformationen i den västerländska kyrkodelen betonades så kraftigt, att en motrörelse uppstod. Även om reformatorernas syfte var att återställa en ursprunglig balans, blev det med tiden alltmer övervikt för tanken att människan inför Gud är platt intet och oförmögen att ge åt Gud något av värde, ens av det som kommer från Gud och tillhör Gud.

Det kan nog konstateras att en så negativ syn på människans förhållande till Gud inte svarar mot människans naturliga erfarenhet. Följden är att många lämnat eller annars håller sig i marginalen till den religiösa sfären. Det finns i människoskapet en ursprunglig visshet om Gud, om människans själv och om universum. I den vissheten eller insikten är Gud ofrånkomligt förbunden med skapelsen, i vilken människan är satt främst. Genom att Ordet, som var hos Gud och var Gud, blivit kött och tagit sin boning ibland oss, har Gud själv gjort sig beroende av samverkan med det skapade, det som sammanfattas i just människoskapet, för det goda livets fullkomning. Den kristna övertygelsen är att det blivit möjligt genom Jesu Kristi seger å våra vägnar över motkrafterna. I det ljuset bär kyrkan fram bröd och vin, gåvor av jorden och människans arbete och ber: tag emot oss och våra gåvor för Jesu Kristi skull.

Med det berörs hela djupet i människans förhållande till Gud

och hennes roll som medlare i skapelsen. Det kräver särskild eftertanke, inte minst i en ekologiskt medveten tid. Men, närmare och mera omedelbart till hands ligger väl att det finns en oro i Svenska kyrkan över hur det skall gå med ekonomin i framtiden. Lika tryggad som den varit under den fastställda och statligt upptagna kyrkoskattens tid blir den nog inte. Samtidigt kan det gott sägas att Svenska kyrkan före Gustav Wasas och statskyrkans tid förvisso inte var fattig. Snarare stack hennes insamlade rikedomar många, inte minst kungen, i ögonen.

Kyrkan behöver många glada givare

Flertalet kyrkor i världen lever på de troendes frivilliga gåvor och på bidrag från vad som brukar kallas evangeliets vänner, de som inte fullt är med men ändå finner det kyrkan gör värt att stödja. Hur som, är tiden av allt att döma inne för en genomtänkt förnyelse av givandets plats i kyrkolivet och inte minst gåvoframbärandet i gudstjänsten.

Varje församlings kyrkoråd har – och bör ta – möjligheten att tänka igenom sitt gudstjänstfirande så att det återfår den ton av evkaristi, tacksägelse till Gud, som var den ursprungligt kristna. Till den tacksägelsen hör offertoriet som ett synligt och påtagligt uttryck för grundtanken i all gudstjänst: »Herre av ditt ger vi åt dig. Tag mot oss och våra gåvor för Jesu Kristi skull.« Givandet blir en konkret bekännelsehandling. Vi tecknar i handling vad som är grundläggande för tron: djupast sett kommer allt vi äger

från Herren själv. Därmed blir kollekten i gudstjänsten, offertoriet, en trosövning: vi gör det vi tror.

I Trettondagspsalmen »Stå upp, o Sion, och lovsjung«, sägs det i tredje versen: »Våra gåvor blive, ej myrra, guld och rökelse. Vi vårt hjärta give åt dig vår Gud, vår Frälsare.« Det är sant att det är oss själva vi efter aposteln S:t Paulus råd skall frambära »som ett levande och heligt offer som behagar Gud«. Men, det har föreslagits att psalmraden bättre borde lyda: »Våra gåvor blive, båd' myrra, guld och rökelse...« I rätt kristen tro finns ingen åtskillnad mellan det andliga och det materiella som om jordiska gåvor inte behövdes för gudsrikets sak i världen.

För att offergåvor i gudstjänsten skall bli angelägna för de församlade måste ändamålet vid varje tillfälle göras väl känt. Det gäller vare sig ordningen med riks-, stifts- och församlingskollekter behålls eller framtiden inför något annat. De riktigt stora kollektdagarna i Svenska kyrkan har varit Trettondagen och Heliga Trefaldighets dag till Svenska kyrkans mission, Påskdagen till Svenska kyrkan i utlandet och Palmsöndagen med fasteinsamlingens avslutning samt Domssöndagen till Lutherhjälpen.

På många håll blir gåvosiffrorna vid dessa tillfällen verkligen storslagna. Det beror på att gudstjänstdeltagarna vet vad det handlar om, att frivilliga ombud för saken förberett med aktuell information, att hela gudstjänsten präglas av ändamålet för givandet i predikan, psalmer och böner och att upptagandet sker under festliga former, ofta med offergång och att gåvorna kanske

lyfts upp i korgar över altaret och blir välsignade för sitt bruk. Så fort som möjligt påannonseras hur mycket det blev.

Det finns redan goda erfarenheter av festlig offergång i vår kyrka

Det finns alltså redan en erfarenhet i svensk kyrkotradition av det lyft gåvornas upptagande och frambärande kan ge åt gudstjänstfirandet. Den erfarenheten kan tas tillvara och bidra till ett nytt sätt att se på frivilliga gåvor i gudstjänsten i en ny tid, när kyrkan måste utnyttja alla tillfällen att både se om sitt eget hus och ha medel till hands för mission, diakoni och mellankyrklig solidaritet.

Det är inte bara att pengar behövs, utan också att människor engageras för saken och kan delta i det som skall bestyras kring kollekten i kyrkan. Den skall pålysas, tas upp, bäras fram, placeras på lämplig plats i gudstjänstrummet och tas om hand efteråt. Pengarna skall räknas och antecknas. Om gåvor kommit in natura, skall de auktioneras eller lottas ut, i vissa fall försäljas.

Senaste kyrkohandboken återinförde alltså de gamla orden offertorium och offertoriepsalm. En särskilt viktig uppgift i församlingarna bör bli att återerövra evkarististämningen i gudstjänsten. Det kan ske genom att återuppta traditionen med en offertorieprocession, där bröd och vin för måltiden högtidligen bärs fram till altaret tillsammans med dagens kollekt och andra

gåvor, som kan ha kommit in från församlingsmedlemmar eller andra givare, som blivit evangeliets vänner.

I framtiden blir alldeles säkert offret i gudstjänsten och andra frivilliga gåvor ett så viktigt inslag i församlingens liv att det kan behövas en särskild arbetsgrupp, som tar sig an allt som skall tänkas igenom, förberedas och genomföras. En liten frivilligkår för församlingens mission och diakoni i vid mening, vars arbete sedan blir synligt för alla om söndagarna i mässans högtidliga offertorium, skulle med säkerhet bli en tillgång i många församlingar.

Många praktiska reformer i kyrkolivet under 1900-talets senare hälft har huvudsakligen utgått från att medlen för kyrkans liv i gudstjänst, undervisning, mission och diakoni tas in med kyrkoskatt och efter år 2000 i form av kyrkoavgift. Mycket av arbetet i de kyrkliga beslutsorganen har då gått ut på att fördela det inkomna efter olika behov. Många tecken tyder på att det i framtiden blir allt viktigare att skapa nya medel och att långsiktigt lägga en god ekonomisk grund med hjälp av olika former för frivilligt givande, offer i gudstjänsten, donationer för angelägna ändamål och gåvor vid särskilda tillfällen.

Råd till kyrkoråd och gudstjänstgrupper

GÅVOR SOM TAS UPP i gudstjänster, vid kyrkliga handlingar och särskilda begivenheter är hela församlingens ansvar. Några har särskilt ansvar. Det gäller i första hand kyrkorådet.

- Det är kyrkorådet som beslutar om församlingskollekt, ibland delegerat till ett distriktsråd. Kyrkorådet kan anhålla hos domkapitlet att få flytta ett kollektändamål från en söndag eller helgdag till en näraliggande, om det finns goda skäl för det. Kollektändamålen på dagar som församlingen förfogar över kan ha ett samband med den egna budgeten. Vad skall tas ur budgeterade medel och vad kan passa bra för vädjan om frivilliga gåvor?
- Redan dessa formella förhållanden och flera andra gör att kyrkorådet har all anledning att noga sätta sig in i vad som är meningen med gåvogivandet i gudstjänsten. Det gäller den teologiska betydelsen allmänt och syftet med frivilliga gåvor just i gudstjänsten, hur detta fungerat i kyrkans historia, olika

former för gåvornas upptagande och inte minst sambandet med det som i övrigt händer i gudstjänsten och vid kyrkliga handlingar. Det mesta som finns att inhämta om saken finns sammanfattat ovan i den här småskriften.

- Det som gäller för kyrkorådet gäller också gudstjänstgruppen, om det finns en sådan. Utöver att skaffa sig allmän kunskap om vad kollekt är, och är till för, skall gudstjänstgruppen tänka igenom det praktiska i samband med gåvornas upptagande. När skall de tas upp? Vilka skall göra det? Vart skall de bäras fram? Hur skall de överlämnas till gudstjänstens ledare? Hur skapas rörelse i gudstjänstrummet utan att det blir rörigt? Hur skall det insamlade föras ut ur gudstjänstrummet för att räknas och förvaras? När och hur skall resultatet pålysas?
- Det finns mycket att tänka igenom som hur många som skall delta med håvar eller korgar vid stora tillfällena. Det är alltför vanligt att upptagarna är för få, när det är många i gudstjänsten. Det tar tid och blir tråkigt i stället för folkligt festligt. Det måste ju kunna vara olika många vid olika tillfällen. Hur skall det praktiskt ordnas, om det är offergång? Vilka skall vara kollektörer? Vanligen kyrkvärdarna. I familjemässor kan det vara lämpligt med barn och unga. Om ändamålet är Svenska kyrkans mission, bör väl missionsombuden eller den internationella gruppen engageras? Om det gäller diakoni i försam-

lingen, i stiftet eller ute i världen är diakoner och diakoniarbetare väl lämpade som ett synligt tecken på ett av kyrkans uppdrag. Gäller det ungdomsarbetet finns ungdomsgruppen.

- I kyrkorådet och rimligen i gudstjänstgruppen ingår prästen och kanske en eller ett par diakoner. Prästen skall inte bara ha kunskap om offergåvornas plats och mening i församlingslivet och i gudstjänsterna utan också kunna undervisa om saken. Eftersom kollekten är ett stående inslag i gudstjänstlivet är det skäl att ta med den i predikan då och då, inte bara vid pålysningarna. Den måste ha en plats i konfirmandundervisningen och även annan församlingsundervisning. Det är lätt att tro att alla förstår vad kollekt är, men så är det inte. Alla i församlingen har rätt att få kunskap om det den är med om.
- Församlingens musiker har sin uppgift i gudstjänsten, också när det gäller gåvornas insamling och frambärande. Kyrkans handbok anger att gåvorna kan tas upp under psalm efter predikan eller under offertoriepsalmen. Vilken blir bäst med tanke på musikers insats vid de tillfällena? Hur skall offergångens glädje markeras musikaliskt? Det får ju inte bli samma stämning, som vid deflering förbi kistan vid begravning.
- Om det finns en förbönsgrupp utsedd att leda kyrkans förbön, eller om kyrkvårdarna ansvarar för förbönen efter visst schema, bör den sak som kollekten gäller komma med som en

förbönspunkt. I gudstjänsten skall vi bära fram oss själva som ett levande, välbehagligt offer till Gud som aposteln Paulus skrev. Det är inte bara individuellt tänkt utan också vad vi som gemenskap är engagerade för. Dit hör det vi givit till i gudstjänsten, lämnat till dem som samlar in eller själva burit fram i offergång. Det är ett tackoffer till Gud som är alla goda gåvors givare.

- Ändamålen när det gäller rikskollekter och stiftskollekter är redan fastställda. Därmed är inte sagt att alla i församlingen vet vad saken avser, det utsända cirkuläret till trots. Kyrkorådet med sin präst har mycket att vinna på att gå igenom listan som sänds ut över beviljade ändamål. Oftast är de tänkta att passa in en viss tid på kyrkoåret och en bestämd söndag eller helgdag. Det underlättar för församlingen att leva med i gudstjänsten, om sambandet mellan gåvogivandet och gudstjänsten i övrigt märks i böner och psalmer, i musikaliska inslag, i förbönen och i predikan.
- Församlingens egna kollekt kräver extra omsorg. Ändamålen skall beslutas och såväl kyrkorådet som prästen bör ha god kännedom om tankarna i församlingen kring olika angelägna ändamål. Diakonikretsen, syföreningen, ungdomsgruppen, de internationella ombuden med flera bör ges tillfälle att i någon form lämna synpunkter.

- Kyrkorådet är på säkrare mark om balansen mellan ändamål inom och utom församlingen diskuterats. Erfarenheter från arbetet på riksnivå och i stiftet är att givandet fungerar bäst om kyrkan prioriterar sina egna samarbetsorgan och kanaler. Då blir det lättare att få korrekt information före och att följa upp efter.
- Många organisationer ligger nära det kyrkan engagerar sig i diakonalt, exempelvis Rädda Barnen, Röda korset, Amnesty med flera. De är pålitliga och bra, men dels finns det andra former för församlingsfolk att ge till sådant, dels, och kanske viktigast, har kyrkan närmare betänkt själv arbetsenheter och samarbetsorgan för samma saker. Där finns Lutherhjälpen, Svenska kyrkans mission, Liv- och Fredsinstitutet, Sveriges Kristna Råd och andra.
- I kyrkorådet och kanske vid ett församlingsmöte kan det vara bra med en principdiskussion. Vad vill vi med våra kollektor? Vilka skall våra prioriteringar vara? Hur skall vi fördela mellan det lokala, stiftet, det regionala och det internationella?
- Både Svenska kyrkans mission och Lutherhjälpen har projekt-kataloger för församlingar som vill engagera sig internationellt och få information, kunskap, andliga erfarenheter och förbörner i utbyte. Fördelen är att det som regel finns andra församlingar som stöder samma sak så att allt inte hänger på den egna

församlingen och de medel den lyckas få in. Församlingen kan hålla fast vid ett ändamål en viss tid och sedan växla till något annat. Det ger balans mellan kontinuitet och förnyelse.

- Om församlingen har ett eget projekt av något slag, eller en vänförsamling, bör ändamålet för en offertgåva i gudstjänsten vara så konkret angivet som möjligt och kunna sammanfattas i en kort kollektivdjan. Till det kan det finnas bra informationsmaterial till hands.
- Ändamål inom församlingen, som redan tagits in i budgeten, har knappats någon självklar plats bland församlingskollekterna. Medel är ju redan avsatta. Men ibland kan en sådan församlingssatsning passa bra bland församlingskollekterna, dels för att det blir tillfälle att göra saken känd och ta med den i förbönen, dels för att ge gudstjänstdeltagare som känner starkt för ändamålet en möjlighet att bidra med en rejäl offertgåva just i gudstjänstens sammanhang.
- Det finns goda skäl att välja offertoriepsalmen för gåvornas insamling och frambärande. Psalmen efter predikan passar om det inte är fullödig mässa. Då finns närheten till förbönen kvar. Offergång i samband med just offertoriet och offertoriepsalmen borde väl vara det normala, men kanske så att några representanter, kyrkvårdar eller andra, bär fram församlingens gåvor tillsammans med brödet och vinet för mässan.

- Offergång på det sättet att alla i gudstjänsten bär fram sin gåva och lägger i en korg i koret nära altaret eller så, ger en festlighet inte bara åt det momentet utan åt gudstjänsten i sin helhet. Församlingen bör hitta ett sätt att komma överens om vilka stora gåvodagar som särskilt lämpar sig för offergång, då alla deltar i frambärandet. Då bör det kännas i gudstjänstrummet att saken är viktig, genom musiken eller körens medverkan, genom vädjan för ändamålet, i förbönen och kanske i predikan. Om några tar med gåvor »in natura« kan det bli auktion på kyrkbacken efter. En övergång till liturgin efter liturgin.

+ *Biörn Fjärstedt*

I söndagens gudstjänst är insamlingen av pengar, kollekten, ett moment som väcker en del frågor. En viss rörelse uppstår i gudstjänsten när alla börjar plocka fram lämpligt antal mynt eller sedlar att lägga i kollekten. Vilken är då meningen med kollekten, och hur finner församlingen bra ändamål för de kollekter som tas upp i gudstjänsten?

Sedan gammalt är kollekten ett uttryck för att människan ger tillbaka något av det hon fått från Gud. Detta görs genom att deltagarna i gudstjänsten faktiskt delar med sig av det de äger till andra. Kollekten är därmed en teologiskt viktig del av gudstjänsten. Den uttrycker i handling människans tacksamhet över Guds gåvor, gemenskap och solidaritet.

Församlingarna har sedan några år fått större möjlighet att själva bestämma ändamål för kollekten. Denna småskrift är tänkt som en hjälp att förstå kollektens innebörd och att se kollekten som en del av församlingens arbete. Den bör bli föremål för samtal och studier i kyrkoråd och gudstjänstgrupper.

POSTADRESS: 751 70 Uppsala BESÖKSADRESS: Sysslomansgatan 4
TELEFON: 018-16 95 00 FAX: 018-16 96 40 www.svenskakyrkan.se

Svenska kyrkan

